

Dermatoveneroloogia institutsionaliseerumine Eestis enne 1940. aastat*

Ken Kalling – TÜ tervishoiu instituut

Võtmesõnad: nahahaigused, suguhaigused, arstide seltsid, Eesti

Eesti Naha- ja Suguhaiguste Arstide Selts tähistas 2010. a veebruaris oma 75. aastapäeva. Seltsi eelkäija, Tartu Dermatoloogia Seltsi sünd 1935. a markeeris tolleks ajaks juba üle 15 aasta kestnud tööd iseseisva Eesti dermatoveneroloogia arendamise vallas. Alates 1919. a võeti Eestis vastu arvukalt seadusi nii suguhaiguste ja prostitutsiooni kui ka leepraga võitlemise vallas, rajati ambulatooriume ning raviasutusi. 1921. aastal oli loodud Tallinna Dermatoloogide ja Veneroloogide Selts. Naha- ja suguhaiguste temaatikat käsitleti Eesti arstide päevaldel jm erialaüritustel. Erialaarstide ettevalmistamine toimus Tartu Ülikooli nahahaiguste kliinikus, mida kogu sõdadevahelise perioodi juhatas Aleksander Paldrok.

Dermatoveneroloogial on Eestis märkimisväärne institutsionaalne ajalugu. Järgnevalt leiavad käsitlemist sellel alal tegutsenud seltsid, taustaks raviasutuste ja ülikooliõppe areng, asjassepuutuva seadusandluse lugu ning mõningal määral ka ajastut iseloomustav faktoloogia. Eesmärk keskenduda sõjaeelsetele perioodidele lähtub tõsiasiast, et tänane Eesti Naha- ja Suguhaiguste Arstide Selts rõhutab oma põhikirjas, et jätkab 1935. aastal alanud tööd.

Kuigi Eestis oli juba keskajal leprosooriume ning 16. sajandil tekkisid asutused süüfilisehaigetele (1), ei saa nende puhul veel rääkida naha- ja suguhaiguste profülaktikast ning ravist nüüdisaegses mõistes. Et seda teha, on vaja tulla 19. sajandisse, mil esiteks sai selgeks paljude haiguste nakkuslik loomus ning teiseks hakati neid samu nakkushaigusi, eeskätt suguhaigusi, vaatlema varase pärilikkusõpetuse raames kui olulist bioloogilist ohtu rahvastikule. Süüfilis, gonorröa, aga ka leepra jms oleksid pidanud olema üks osa neist tegureist, mis kutsuvad populatsioonis esile nn degeneratsiooniprotsessi. Tegemist oli ka omanäoliste n-õ stigmadega, mille kohaselt mingi haiguse suur esinemissagedus viidanuks justkui populatsiooni allakäigule, lõpuks ka väljasuremisele. Ega ilmaasjata kujunenud näiteks Peeter Hellati 1887. a valminud Balti leepra teemal doktoritööst laiemat diskussiooni tekitanud sündmus, mis paljastas nii mõnegi tollases ühiskonnas esinenud eraldusjoone, eeskätt süveneva vastasseisu emantsipeeruva eesti rahva ja saksakeelse eliidi vahel (2). 19. sajandi teisel poolel kujunes niisiis välja suguhaiguste sotsiaalne retseptioon, mis omakorda andis hoo vastava teadusdistsipliini arengule, ka Eestis.

LEEPRAVASTANE VÕITLUS

Leepra muutus Venemaa Balti provintssides aktuaalseks 19. sajandi viimastel kümnenditel, kui hakati rääkima selle haiguse plah-

* Artikkel põhineb ettekandel, mille autor pidas 11. detsembril 2009 Eesti Naha- ja Suguhaiguste Arstide Seltsi konverentsil.

vatuslikust levikust. Ilmselt oligi seoses isikuvabaduste kasvuga toimunud inimeste lahkumine senistest endeemilistest leprakolletest ning haigus levis linnadesse jm, samas jäi töbi absoluutarvudes siiski tagasihoidlikuks. Probleem oli pigem selles, et leerateema politiseerus. Venemeelsel propagandal oli kiusatus näidata pidalitõve kui väidetavalt keskaegset igandit stereotüübi kaudu, et Balti provintside erikord on tagurlik ning vajaks keskväimu sekumist. Ilmselt oli süüdistus vanameelsuses isegi õige, kuid kohalikud – nii saksa- kui ka eestikeelsed – asusid siiski ebameeldiva sildistamisega võitlema. 1887. aastal anti eesti, läti ja saksa keeles välja nn lendkirjad leeptra kohta ning asutati Leeptratõrje Komitee, mis 1891. a muutus seltsiks ning mille esimeseks esimeheks oli Eduard v. Wahl ja hiljem Karl Dehio. Leeprateemal kirjutati hulk uurimusi. Kuigi leeptra etioloogia püsis jätkuvalt ebaselgena, oli iseloomulik, et kui venemeelsed tegelased püüdsid sageli leeptra nakkuslikkust kahtluse alla seada, vihjates sedaviisi Balti ühiskonna eeldatavale bioloogilisele degeneratsioonile ja peatselt lõpule, siis kohalikud eestija saksakeelsed uurijad omakorda üritasid tõestada tõve nakkuslikkust ja sellest lähtuvalt ka võimalusi haigusest jagu saada (3).

1896. aastal nimetati igasse Balti kubermangu leepraarst. Veel enne, kui Vene seadusandja seadustas 1902. aastal leeprahaigete sundinterneerimise, asutati tänapäeva Eesti aladel 4 leprosooriumi: Muuli (töötas aastail 1891–1944), Nina (1892–1916), Tarvastu (1899–1939) ja Kuuda (1896–1977, sealt edasi 1995. aastani veneroloogiliste haigete kinnine ravila). 1896. aastast hakkasid rüütelkonnad tasuma külakogukondadest pärit haigete ravikulude eest neis asutuses. Saaremaa Rüütelkond lõi solidaarsusse hiljem küll mõra, protestides 1904. aastal saarele Audaku leprosooriumi (1904–1946) loomise vastu, sest kardeti ettevõtmise halba mõju sealsele turismiarile. Leeptra kõrgaeg oli 20. sajandi esimene kümnend ning 1909. aastal loendati täna-

päeva Eesti ja Läti aladel 801 pidalitõbist. Edasi hakkas see arv tänu rangele isoleerimispoliitikale vähenema, ning kui 1920. aastal oli Eestis veel 316 pidalitõbist, siis 1940. aastaks oli neid 113 (4).

Leprofoobia samas ei kadunud, kurdeti, et ei saa kuuluda Euroopa rahvaste perre, kuni maal leidub veel selliseid „igandeid“ nagu pidalitõbi. 1919. aastal pandi Eestis ametisse leepraarst ja see koht kaotati 1922. aastal. Eesti Vabariigis kandis leprosooriumite eest hoolt riik. Leeptratõrje Selts – sisuliselt saksakeelne eraselt – lõpetas tegevuse 1925. aastal. Samal aastal vastu võetud “Leeprahaigete interneerimise ja leprosooriumist väljakirjutamise kord” nägi ette haigete sundinterneerimise (5).

DERMATOVENEROLOGIA TARTU ÜLIKOOIS

Naha- ja suguhaigustest hakati loenguid pidama peatselt pärast Tartu ülikooli taasavamist 1802. aastal. Kuigi loengud leidsid aset episoodiliselt, oli tendentsiks, et nahahaigusi käsitlesid valdavalt terapeutid ning suguhaigusi kirurgid. Esimest korda pidas loenguid veneerilistest haigustest 1807. aastal sünnitusabi ja veterinaaria professor Christian Friedrich v. Deutsch. 1810. aastal jätkas patoloogiaprofessor Daniel Georg Balk, kes käsitles lisaks suguhaigustele ka kroonilisi nahahaigusi. 1825–1826 pidas teraapia ja kliiniku professor Ludvig August Struve loenguid nahahaigustest ja süüfilisest, lisaks kursust Liivimaa endeemisest leeprast. Aastail 1845–1848 käsitlesid nahahaigusi patoloogiaprofessorid Josif Varvinski ja Friedrich Oesterlen. Ilmselt puudutasid teemat ka patoloogia ja teraapia õppejõud Heinrich Sahmen, Johann Friedrich Erdmann, Herman Krause, Adolf Wachsmuth. 1868. aastal luges nahahaiguste kursust riikliku meditsiini professor Carl Weyrich. Patoloogiaprofessor Alfred Vogel tutvustas üliõpilastele ala aastatel 1872–1883. 1884–1889 jätkas Fjodor Openhovski. Süüfilisest luges Tartu ülikoolis eraldi kursuse 1845. aastal anatoomia prosektor Otto Zilchert, aastail

1864–1867 käsitles teemat kirurgiaprofessor Ernst Bergmann, 1876. aastal dotsent Carl Reyher, 1891–1894 Werner Maximilian Zoege v. Manteuffel. E. Bergmanni huvi leepra vastu tekitas ka juba eespool mainitud kirurgiaprofessor E. v. Wahl ja sisehaiguste professor K. Dehio (6).

Eelmisel sajandivahetusel, kui dermatoveneroloogia kogus hoogu arstiteaduse eriharuna, oli see Tartus siiski veel uus ning ilmselt mitte ka piisavalt teadvustatud, et võimaldada karjääri inimesel, kes ei kuulunud ei seni ülikoolis domineerinud saksakeelse eliidi ega ka võimul oleva venekeelse sekka. 1898. a alustas spetsialiseerumist suguhaiguste erialale eesti mees Aleksander Paldrok (vt foto 1). 1904. a valiti ta Tartu ülikooli dermatoveneroloogia eradotsendiks, alates 1906. a luges ta kursust veneerilistest ja nahahaigustest juba regulaarselt. Aastatel 1913–1918 õpetas paralleelselt linnahaiglas veneerilisi haigusi ka sealne arst, eradotsent Edgar Terrepson,

Foto 1. Professor Aleksander Paldrok (1871–1944).

A. Paldrok oli aga lisaks toonase nn Rostovtsevi eraülikooli nahahaiguste õppejõud. 1915 sai Paldrok korraliseks dotsendiks, 1917 erakorraliseks ning 1918. aasta jaanuaris korraliseks professoriks, olles seega üks esimesest kolmest Tartu Ülikooli eesti soost professorist: teised kaks olid usuteadlane Johan Köpp ning samuti uudsele erialale kõrva-nina-kurguhaigustele spetsialiseerunud Henrik Koppel. 1919. aasta septembris määrati A. Paldrok oma erialal kateedrijuhatajaks. Ja seda juba iseseisvas Eestis, kus loodi ülikooli naha- ja suguhaiguste professor, mida ta kuni 1940. aastani hoidis.

Dermatoloogias sai maailmasõdadevahelisel ajal erialase ettevalmistuse hulk arste (7). Paldroki lähim kaastööline õppetoolis oli kaua tema assistent Aleksander Pooman, kes paraku suri 1938. aastal. Tundub, et professori sooviks oli endale järglane kasvatada oma pojast Heiti Paldrokist, kelle karjääri isa toetas paraku ka nepotistlikke meetodeid kasutades (8).

Naha- ja suguhaigeid hospitaliseeriti Tartus 19. sajandil nii ülikooli haavakliinikus kui ka linnahaiglas. 1896. aastal sisustati Puiestee tänavale linna naiste sugu- ja nahahaiguste haigemaja (eeskätt prostituuptide sundravi silmas pidades), meeste samataoline asutus oli Aleksandri tänavas (9). Pidalitõbistele lõi Leepratõrje Selts Tartu lähistele, praegusesse Veeriku linnaossa juba mainimist leidnud Muuli leprosooriumi.

Eraldiseisva dermatoveneroloogia kliiniku lugu algas 1911. aastal, kui A. Paldroki initsiatiivil avati Tartus praeguse Kroonuaia tänava kandis naha- ja suguhaiguste eriambulants, mille ruumides toimusid ka loengud. Esimese ilmasõja ajal oli asutus sunnitud kolima, iseseisvas riigis saadi ruumid Jakobi tänavale. 1922. aastal laienes nahapolikliinik Muuli pidalitõbila võrra. 1923. aastal avati Tartus paiknenud Eesti kaitseväe 2. diviisi laatsaretis nahahaiguste jaoskond ka erasikutele. Selle meditsiiniline juhatamine jäi dermatoveneroloogia õppetooli juhatajale. Sõjaväe laatsaretis hakati tegema ka õppetööd (7).

SUGUHAIGUSTEVASTANE VÕITLUS**EESTI VABARIIGIS**

Pole ilmselt vale tõdeda, et Teise maailmasõja eelse dermatoveneroloogia raskuskese oli Eestis suunatud suguhaigustevastasele võitlusele. Olgu taustainfona märgitud, et 1921. aastal registreeriti riigis 1371 süüfilise- ja 2397 gonorröajuhtu, 1934. aastal olid vastavad arvud 354 ja 3380 (10). Suguhaigete üle arvepidamine algas juba Vabadussõja ajal: Tallinna linn võttis vastava sumääruse vastu 1919. aastal (11), riik 1921. aastal (12). 1926. aastal nägi ilmalvargust „Külgehakkavate ja suguhaiguste registreerimise seadus“ (13).

Sõjast väljunud riik käsitles suguhaiguste teemat erilise tundlikkusega. Ajastu vaimu kohaselt oli sõjadel oluline koht kõikvõimalikes eugeenilistes diskussioonides, muu hulgas nähti sõjas ka naisi demoraliseerivat tegurit. „Naisküsimus“ saigi suguhaiguste retoorikas olulise koha. Soospetsiifiline külg oli ka esimestel iseseisvas riigis veneroloogia vallas astunud sammudel. Kõigepealt Tallinnas 1920. aastal (14) ja siis eelneva eeskujul ka kogu riigis hakkasid 1921. a kehtima prostitutsiooni „ja sellega kaasakäivate suguhaiguste“ vastu võitlemise määrused (15), mis nägid muu hulgas ette võimaluse enda ravimisel hooletute prostituutide sundraviks.

Suguhaigete sundravi ei olnud Eestis iseenesest uus asi, juba 19. sajandi algusaastatel oli seda näiteks Tallinnas rakendatud (16). Uus ei olnud ka prostitutsiooniga kaasnevate probleemidega võitlemiseks loodud nn kombulusvalve asutuste institutsioon. Seegi traditsioon ulatus 19. sajandisse. 1887 oli Tallinnas loodud nn magdalenium, mis tegeles langenud naiste ümberkasvatamisega. Eesti Vabariigi kombulusvalve ülesandeks oli hoida ära suguhaigusi ja juhatada hoolealuseid korralikule elule (17). Kombulusvalve asutused töötasid juba jutuks olnud prostitutsiooni reguleerima pidavate määruste alusel, olles paraku küllaltki ebamäärase staatusega. Kui 1924. aastal valiti Tallinna asutuse juhatajaks dr Adele

Luuk-Lik, andis linna tervishoiukomisjon mõista, et see samm arvestas naisorganisatsioonide liidu palvet (18). 1920. aastal sündinud Eesti Naisliit oli enda juurde tööpoolest asutanud prostitutsiooni vastu võitlemise komisjoni.

Tallinnas oli veel kaks linna suguhaiguste ambulatooriumi ehk nõuandekoha linnakodanikele. 1924. aastal külastas neid 490 meest kokku 3502 korda ja 176 naist 1891 korda. Tuldi ka nahahaigustega –17 meest ja 4 naist. Tallinnas asus Tatari tänaval nahaja suguhaigete haigemaja (asutatud 1918). Selle 1924. aasta aruandest selgub, et iseseisvusaastatel oli ravil olnute arv vähenenud, eeskätt süüfilishaigete arvel. 1924. aastal viibis haiglas ühel ajal keskmiselt 50–60 inimest, kokku kogunes haiglapäevi 21 485 (587 haiget, kusjuures nt 1922. aastal oli ravil olnud 778 haiget). Nahahaigustega viibis haiglas 23 isikut kokku 431 päeva (19). Põhjalikuma ülevaate Eestis iseseisvuse algul suguhaigustevastase võitluse korraldusest on andnud Aadu Lüüs (20).

Eestis oldi teadlikud teiste maade õigusaktidest, millega püüti piirata prostitutsiooni ja suguhaigusi. Probleemiks oli see, et info oli vaid nende prostituutide kohta, kes olid registreeritud (Tallinnas u 500, Tartus ligi 100 isikut, kellest enamik põdes ka suguhaigusi). Ravimise korraldamist takistas aga meditsiinisüsteemi killustatus, sest eraarstid konkureerisid omavalitsuste ja haigekassade rajatud raviasutustega. Võimud tunnistasid ka, et prostitutsioon kui selline on sotsiaalne probleem ja sellega ei peaks tegelema meedikud, kuid ühiskonna toimimise tollases faasis tuli kujunenud olukorraga leppida.

1927. aastal vastu võetud „Suguhaiguste vastu võitlemise seadus“ sätestas algselt nende haiguste ravi kui riigi ja omavalitsuste poolt tasustatava (21). Seaduses oli suur osa jällegi pühendatud prostitutsiooni korraldamisele, kuigi tunnistati, et suguhaigused ei levi vaid prostituutide vahendusel. Kaalutluseks oli võimalikult suurema osa haigete kaasahaaramine. Seaduse sele-

tuskirjas rõhutati veel, et arstimine peab olema sunduslik ja tasuta ning samal ajal tagama haigusesaladuse kaitse (22). 1930. aastal võeti vastu selle seaduse parandus, milles riigi kulul ravi tagati vaid puudust kannatajale (23).

1927. aastal võeti vastu veel rahva tervishoiu korraldamise seadus, mis viis võitluse suguhaiguste ja ka prostitutsiooniga tervishoiu ja hoolekande valitsuse pädevusse (24).

Kõiki tervishoidu puudutavaid seadusi ja määrusi kirjutati koostöös arstide seltsidega, alates 1935. aastast Arstide Kojaga. Näiteks olevat 1927. aasta suguhaiguste vastu võitlemise seadus sündinud A. Paldroki ja August Kooki kava alusel.

EESTI ARSTIDESELTSID

SUGUHAIGUSTEVASTASES VÕITLUSES

Iseseisvas Eestis sai eestikeelse arstkonna ühteliitvaks organiks Eesti Arstideseltside Liit, selle n-ö tööorganiks Eesti arstide päevad ja Eesti arstide kongressid. Esimene arstide kongress peeti 1921. aasta 2.–4. detsembril Tartus. Selle eeltööde käigus kerkis esile mõte ühendada Eesti arstide kongressiga ka samal ajal Sõjaväe Tervishoiuvalitsuse kavandatud suguhaigustelevi pühendatud kongress.

Sõjaväelaste üritus jäi ära, kuid Eesti arstide kongressi väljakuulutamisel oli üheks kolmest kavandatud sektsioonist „Suguhaigused ja nende vastu võitlemine“. Plaanis olid järgmised alateemad: suguhaigused ja nende vastu võitlemine; alkohol ja suguhaigused; suguhaiguste levik prostitutsiooni jm teel; suguhaiguste leviku põhjused; pornograafia kirjanduses ja kunstis; prostitutsiooni korraldus; suguhaiguste ravitsemise korraldus; „profülaksis“ üldiselt ja sõjaväes; sugueluline pedagoogika koolis, vabrikutes, seltskonnas, sõjaväes, haigemajades, ambulatooriumites jm; seadused suguhaiguste ja prostitutsiooni vastu võitlemiseks (25). Sektsioonis toimus 15 ettekannet ning A. Paldrok pidas kongressi ühe kolmest plenaarettekandest.

Kongress võttis vastu suguhaiguste vastu võitlemise resolutsioonid, mis räägivad „profülaksi“ vajadusest (nii kohtadel kui ka sõjaväes), kutsuti üles korraldama kursusi, rajama Tallinnas ja Tartus erihaiglaid, *Lex veneris*'e väljatöötamiseks valiti komisjon koosseisus A. Paldrok, Harry Rütman ja Eduard Kengsepp. Siinkohal on veel oluline, et otsustati luua Suguhaiguste Vastu Võitlemise Selts (25). Seltsi põhikirja väljatöötamiseks ja seltsi asutamiskoosoleku kokkukutsumiseks valiti komisjon koosseisus A. Paldrok, E. Kengsepp ja E. Terrepson, kes koos A. Koogiga esitasid 1922. aasta maikuus Tartu-Võru Rahukogule registreerimiseks uue **Eestis Suguhaiguste Vastu Võitleva Seltsi** põhikirja. Seltsi sihiks oli võidelda suguhaiguste vastu Eestis, hoia-tada kodanikke selle ohu eest ning „juba tekkinud pahandusi võimalikult vähendada“. Seltsi abinõud oma sihtide saavutamisel oleksid pidanud olema teavitustöö, teadusliku statistilise materjali kogumine, kõikvõimalike muude suguhaiguste leviku vastu suunatud ettevõtmiste toetamine ning kongresside korraldamine. Selts olnuks üle-eestiline, kohtadel oleks seda esindanud haruseltsid. Seltsil ja haruseltsidel olnuks õigus asutada „ambulantsi-haigemaja osakondi, ravitsemise abinõudega varustuse osakondi, varjupaikade osakondi, prophylaxise osakondi“. Seltsi pidid moodustama mõlemast soost tegevliikmed ja auliikmed. Paraku ei jäänud rahukogu põhikirja esialgse kavandiga rahule. Selles olid mõned puudused ja vastuolud kehtivate õigusaktidega, nt sooviti seltsile Eesti Punase Ristiga sarnast staatust, sh aruandluskohuslust otse valitsusele, ning dokument saadeti vastavate kommentaaridega tagasi A. Paldrokile, kel oli volitus registreerimise asja ajada. Oli aga juba kätte jõudnud juunikuu keskpäik ja professor lahkunud oma igasuvisele puhkusele Saaremaale. Paberid liikusid küll professorile järele, kuid ettevõtmine jäi siiski katki, vähemalt pole nimetatud seltsi toimikus Rahvusarhiivis rohkem lehekülgi (26).

Kui ajakirjas Eesti Arst tehti 1937. aastal ülevaade seni arstide kongressidel ja päevadel vastu võetud resolutsioonidest, siis suguhaiguste puhul konstateeritakse „profülaksise“ toimumist (peamiselt tegelevat sellega Eesti Tervishoiu Muuseum, kus oli põhikirja järgi ka suguhaiguste osakond) jm edusamme. Kunagi kavas olnud suguhaiguste vastu võitlemise seltsi asjus tõdetakse, et on loodud nahaarstide erialaseltsid Tallinnas ja Tartus (27).

Enne kui minna nende seltside tegevuse juurde, mainitagu, et nahahaigustele oli pühendatud omaette seksioon veel II Eesti arstide kongressil 1932. aastal Tartus, kus peatähelepanu oli suunatud leeprale. Üksikuid ettekandeid naha- ja suguhaiguste teemal tehti arstide päevadel, lisaks arvukad sõnavõtted kõikvõimalikes seltsides. Ajakiri Eesti Arst pühendas mõnes oma numbris peatähelepanu nahahaigustele (nr 5, 1931; nr 10, 1935), ilmus populaarteaduslikke kirjutisi.

Eraldi peatüki moodustab sellega seoses tollaste eugeenikute (nn tõutervishoiuga tegelejad, olid sõdadevahelises Eestis peamiselt iibeteema ülevalhoidjad) tegevus. 1924. aastal asutatud Eesti Eugeneika Selts „Tõutervis“ rõhutas oma nn juhtlausetes, et „Suguhaiguste-vastast võitlust peab toetama eriseaduste ja määrustega võimalikult laialt ulatuslikult“ (28). Ilmselt toetasid eugeenikud oma abielunõuandekohtade kaudu ka veneroloogide tööd, Tallinna vastavat asutust juhatas nt Juhan Vilms, üks kohalikest suguhaigustele spetsialiseerunud arstidest. Eugeneikutega seoses peab mainima omakorda karskustegelasi, kes samuti oma võitluse ühe eesmärgina nägid suguhaiguste vähendamist rahva hulgas.

NAHAARSTIDE SELTSID

Esimene Eesti arstide kongress võis olla stiimul luua Tallinnasse dermatoveneroloogide erialühing, sest juba 1921. aasta jõulude eel asutati **Tallinna Dermatoloogide ja Veneroloogide Selts** (29). Asutajaid oli 14, eestvedajad H. Rütman ja

Friedrich August Spindler. Seltsi registree-riti 1922. aasta märtsis, ametlike asutajatena Oskar Pallop, H. Rütman ja Robert Koch. Seltsi esimeseks esimeheks sai Jaan Ruubel, edaspidi olid esimeesteks H. Rütman (aastatel 1923–1927), R. Luuk (1928–1929) ja Jaan Piiskop. 1924. aasta märtsis oli seltsil liikmeid 25. Teadaolevalt tegutses Tallinnas nt 1922. aastal 24 ja 1939. aastal 36 dermatoveneroloogi (30). Selts omas ruume linna suguhaiguste ambulatooriumis, alates 1927. aastast käidi koos Eesti Punase Risti peavalitsuse ruumes. Seltsi tegevliikmeiks võisid olla ainult arstid; auliikmeteks, samuti kirjavahetajaliikmeteks arstid ja teadlased teistelt aladelt. Põhikiri sätestas, et seltsist heidetakse välja need, kes arstieetika vastu raskelt eksivad. Selts võttis enda sihiks arendada teadustööd, samuti „seltsi liikmete keskel ametivennalist vahekorda edendada, arstide ja seltskonna vahelisi eksiarvamusi selgitada.“ Töömeetodeina nähti teaduslike ettekandekoosolekute pidamist; raamatute ja ajakirjade väljaandmist; raamatukogu asutamist; eriarstide päevade kokkukutsu- mist ning statistilise materjali kogumist (31).

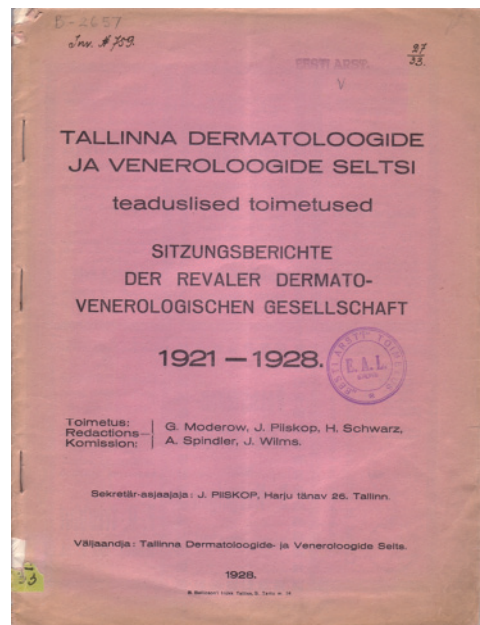

Foto 2. Tallinna Dermatoloogide ja Veneroloogide Seltsi toimetiste kaas (1928).

Selts rõhutas oma rahvusülesust, sest „koosolekutel võib rääkida igas keeles“ (32). Sinna kuulusid lisaks eestlastele ka saksa, vene ja juudi arstid (kellel samas olid olemas oma rahvuslikud arstide organisatsioonid). 1929. aastal oli Tallinna nahaarstide seas eestlasi 11, sakslasi 7, juute 6 (30).

Seltsil ilmus 1928. aastal kogumik, milles on toodud ülevaade seltsi senisest tegevusest (vt foto 2). Ilmneb, et seltsi olemasolu jooksul oli peetud 52 koosolekut. Seda on üpris palju, võrreldes enamiku teiste tollaste arstiseltsidega (33). Koosolekutel oli toimunud nii haigete demonstratsioone kui ka peetud teaduslikke ettekandeid ja diskussioone erialaste teaduslike ja praktiliste küsimuste alal. Selts võttis seisukohti riiklike ettevõtmiste suhtes (tervishoiu-statistika kava, suguhaiguste vastu võitlemise seadus jt) (32).

Kokkuvõtvalt võib Tallinna seltsi kohta öelda, et kuigi see tegeles teaduskoosolekute korraldamisega, andis välja ühe üllitise ning löi raamatukogu, kus 1928. a oli 126 nime-tust, oli tegemist ilmselt siiski enamjaolt kutsesise eneseregulatsiooni organiga, mille peamine eesmärk oli pealinnas patsientide „turu“ korrastamine. Seda näitab seegi, et seltsis peetud ettekanded olid valdavalt suguhaigustega seotud (muudest teemadest märgitagu pidalitõbe ning mikrobioloogia valdkonda kuuluvaid küsitlusi) – olid ju ilmselt just suguhaigused need, mis erapraktiseerijale sissetuleku andsid.

Et Tallinnas oli olukord turul pingeline, näitab kas või 1920. aastate lõpul puhkenud konflikt arstide seltside ja Tallinna Ühendatud Haigekassade vahel suguhaiguste ravi küsimustes. Erapraksist omavatele arstidele nimelt ei meeldinud ei see, et haigekassa suunas suguhaiged linna ambulatooriumisse, ega ka need kolleegid, kes läksid haigekassadega kompromissidele. Viimaste hulgas oli boikoti alla sattunud ka mitu Tallinna Dermatoloogide ja Veneroloogide Seltsi liiget (34).

Seltsi tegevuse kohta 1930. aastatel on vähe teada. Üks mäрге, et selts siiski töötas,

pärineb 1938. aastast, kui üks ungari arst avaldas tänu seltsi esimehele, sanitaarmajor J. Piiskopile (abi eest Tallinna kooliõpilastel mükogeensete juuksehaiguste uuringute tegemisel) (35).

Tartu Dermatoloogia Seltsi registreeris Siseministeerium 1935. aasta veebruaris. Seltsi asutajatena figureerivad ministeeriumi paberites professor A. Paldrok, Johannes Imelik ja A. Pooman. Tartus loodud seltsi sihtidena on põhikirjas märgitud soov koon-dada kõiki Eesti naha- ja suguhaiguste arste, et töötada rahva kasuks ning teaduse saavutustega kaasa minna. Eriliselt rõhuta-ti võitlust suguhaigustega. See töö olevat teostatav vaid ühisel nõul ja jõul, vastavate juhiste ja teadmiste levitamise-ga laiemate rahvahulkade ja eriti noorsoo seas. Et selles vallas edukas olla, oli vaja koguda statistilisi materjale, et põhjendatult esitada ettepane-kuid vastavate seaduste parandamiseks või uute väljatöötamiseks; toetada kõiki ettevõt-misi, mis aitaksid kaasa suguhaiguste vähe-nemisele; luua kontakte tervishoiu juhti-vate organite ning teiste linnade naha- ja suguhaiguste arstide ja seltside-ga; korral-dada erialaarstide kongresse või päevi koos-töös tervishoiu juhtivate organite-ga. Seltsil olnuks õigus asutada ambulantsi, haiglat, varjupaika või profülaktilist asutust (selles mõttes erines tartlaste seltsi põhikiri tallin-laste omast, sarnanedes 1922. aastal asuta-misel olnud suguhaiguste vastu võitlemise seltsiga). Ka Tartu seltsil olid ette nähtud tegev-, toetaja- ja auliikmed (36).

Kahe paralleelse erialaseltsi loomise puhul tuleb tõdeda, et säärane konkurents ühe meditsiinieriala sees ei olnud Eestis õigupoolest uus: ka nt psühhiaat-ritel oli 1925. aastal Tallinnas loodud Vaimse Tervise Ühing ja Tartus 1932. aastal Ludvig Puusepa eestvõttel ilma-valgust näinud Eesti Vaimutervishoiu Ühing. Tartu nahaarstide seltsi tegevusest on paraku säilinud palju vähem teavet kui tallinlaste omast. On mitmeid märke – nt ei ole seltsi 1940. aastal Tartus likvideeri-misele läinud organisatsioonide nimekirjas

jms –, mis lubaksid ajalooürija küsida, kas Tartu Dermatoloogia Selts üldse tööle hakkas. Ning omakorda sellest lähtuvalt – kas tasub tänase Eesti Naha- ja Suguhaiguste Arstide Seltsi sünni paigutada just 1935. aastasse? Viiteid seltsi asutamise järgsele tegevusele siiski on. Heiti Paldrok mainib, et on 1939. aastal seltsis pidanud teadusliku ettekande (37). Ka A. Paldrok ise teatab oma 1939. aastaga dateeritud eluloos, et on „Tartu Dermatoloogia Seltsi asutamise mõtte algataja, asutaja liige ja esimees, alates 1935 kuni tänini“ (38). 1936. aastal, vastates küsimustikule, mille ülesandeks oli koguda infot Eesti arstkonna kohta, kinnitavad oma kuulumist seltsi veel A. Pooman (kes lisab, et on ka seltsi juhatuses) ning Elmar Kalamees (Tartu garnisoniarst alates 1934. aastast) (39). Kõige kindlam, ent ka küllaltki poliitilise iseloomuga kinnitus seltsi töötamisele tuleb 1940. aastast, kui septembris pärast võimu vahetumist ilmus ajalehes Postimees teade, et Tartu Dermatoloogia Selts koos Tartu Juudi Arstide Seltsiga on korraldanud teaduskoosoleku, kus Tallinna Dermatoloogide ja Veneroloogide Seltsi liige Moses Kolomoitsev tutvustas prostitutsiooni ja suguhaiguste vastast võitlust NSV Liidus (40).

KOKKUVÕTTEKS

Võrreldes sõjaeelse Eesti kahte nahaarstide seltsi, tuleb tõdeda, et tallinlaste oma oli tegusam. Samas jäi selle aktiivsuse kõrgaeg ilmselt 1920. aastatesse. Tallinna selts ei olnud ka muule Eestile nii avatud kui Tartu selts, mille loomisel näib eeskujuks olevat olnud 1922. aastal kavas olnud üleriigiline suguhaiguste vastase võitluse selts.

1935. aastal loodud Tartu Dermatoloogia Selts, mille õigusjärglane on ka tänane Eesti Naha- ja Suguhaiguste Arstide Selts, jättis oma tegevusest vähem jälgi ning lähtuvalt oma asutaja prof A. Paldroki aeg-ajalt esile tulnud oportunistlikest kalduvustest (nt ametikoht 1918. aastal nn Landesuniversität Dorpat'is, Saksa okupatsioonivõimude poolt tööle pandud Tartu ülikoolis, mida rahvus-

likult meelestatud eestlased boikoteerisid), võib umbusklikum ajalooürija eeldada ka teatavaid konjunktuurseid kaalutlusi seltsi loomisel (vt foto 3). 1935. aastal nimelt kuulutati välja rahvatervise kuusaastak, riik kavatses pühendada suuremat tähelepanu ka suguhaigustele, kavas oli eraldada vastavaks tööks olulisi summasid (41). Seltsi põhikirjas on märgata tõepoolest teatavat flirti riigiorganite suhtes.

Teisalt võib Tartu seltsi vähese esilekerkimise põhjuseks (aga ka tallinlaste 1930. aastail vähenenud aktiivsuseks) olla just nimelt muutunud olukord kodumaise arstinduse ja tervishoiu arengus. 1934. aasta järel autoritaarseks muutunud riigivõim asus kujundama vertikaalset võimukorraldust. N-ö altpoolt lähtuvat initsiatiivi esindavad liikumised kaotasid oma tähtsuse. Tekkis keskne ja kõigile praktiseerijatele kohustuslik arste riigivõimu ees esindav Arstide Koda ning kõikvõimalikud arstide

Mis lõbu see on, kui sul istmik on märg

Foto 3. Prof A. Paldrok oli populaarne isik, kelle harrastusi tunti ning naljasoont hinnati. Teinekord võis ka professori enda kulus teravmeelitseda – käesolev karikatuur sündis siis, kui lugupeetud õpetlane Kuressaare linnavalitsuse pool kehtestatud paadimaksu kohtus vaidlustanud oli.

seltsid taandusid pigem kohaliku seltsielu või teaduse populariseerimise keskusteks. Arstide Koja kaudu asuti korraldama ka nn eriarstide tegevust. 1938. aastal töötati kojas välja arstide-eriteadlaste kutsekorralduse määruse kava, mille sotsiaalminister järgmisel aastal kinnitas (42). Edaspidi pidanuks naha- ja suguhaiguste alal praktiseerivad tohtrid enda kutseküsimusi korraldama juba mainitud seaduse ning Arstide Koja eritoimkonna kaudu. Erialaseltsid jäid teoreetilise enescharimise keskkonnaks,

sega nii Tallinnas kui ka Tartus. Kujunenud olud jäid siiski lühikeseks: 1940. aasta ja sellele järgnenud aastakümned muutsid elu Eestis põhjalikult.

Võttes arvesse kõiki neid vapustusi, mida eesti rahvas ja arstkond 20. sajandil läbi on pidanud elama, pole aga ka vist enam oluline, millise omaaegse seltsi õigusjärglaseks peavad end tänapäeva nahaarstid, eelnevate põlvkondade kolleegide töö jätkajad.

ken.kalling@ut.ee

KIRJANDUS

- Gustavson H. Meditsiinist vanas Tallinnas. Tallinn: Valgus; 1969:36–44.
- Kalnin V. Eesti arstiteaduse ajaloost. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus; 1996:139.
- Kalling K. Eesti arstide pidalitöve-ekspeditsioonid. Tartu Ülikooli Ajaloo Küsimusi 2007; 34:28–48.
- Kalling K. Pidalitöbi – vari minevikust. Horisont 2006;1:10–7.
- Leeprahaigete interneerimise ja leprosooriumitest välja kirjutamise kord. Riigi Teataja 1925;169/170.art.82.
- Tartu Ülikooli Raamatukogu käsikirjade ja harulduste fond. F.149.S.174.L.1-2.
- Normann H. Tartu Ülikooli dermatoloogia polikliiniku arenemisloost. Eesti Arst 1931;5:311–9.
- Eesti Teaduste Akadeemia arhiiv. F.1.N.20.S.15.L.44
- Pödder P. Prostitutsioon ja tema korraldamine Tartus. Eesti Arst 1922;4:186.
- Seletuskiri tervishoiu ala arendamise kava juurde. Eesti Arst 1935;11:889.
- Määrus suguhaigete registreerimise kohta Tallinna linnas. Riigi Teataja 1919;101.
- Tervishoiu peavalitsuse määrus suguhaiguste registreerimise kohta. Riigi Teataja 1921;18.
- Külgehakkavate ja suguhaiguste registreerimise seadus. Riigi Teataja 1926;34.art.61.
- Sunduslikud määrused prostitutsiooni ja sellega kaasaskäivate suguhaiguste vastu võitlemiseks Tallinnas. Riigi Teataja 1920;75/76.art.209.
- Tervishoiu peavalitsuse määrus prostitutsiooni ja sellega kaasaskäivate suguhaiguste vastu võitlemiseks. Riigi Teataja 1921;18.
- Gustavson H. Kõige vanem elukutse. Tallinn: Olion; 2006:57.
- Luuk-Lik A. Tallinna linna kombulvalve-koha tegevusest. Eesti Arst 1931;5:334–7.
- Eesti Riigiarhiiv. F.4617.N.1.S.14.L.3.
- Eesti Riigiarhiiv. F.4617.N.1.S.14.L13-24.
- Lüüs A. Suguhaigete ravitsemise korraldus Eestis. Eesti Arst 1922;7:313–8.
- Suguhaiguste vastu võitlemise seadus. Riigi Teataja 1927;1.art.5.
- Eesti Riigiarhiiv. F.31.N.3.S.3700.L8.
- Suguhaiguste vastu võitlemise seaduse § 4 muutmise seadus. Riigi Teataja 1930;2.art.9.
- Rahva tervishoiu korraldamise seadus. Riigi Teataja 1927;2.art.8.
- Eesti Arst 1922;11:505.
- Eesti Riigiarhiiv. F.14.N.9.S.700.
- Lind S. 1920.–1934. a. peetud Eesti Arstidepäevade ja -kongresside resolutsioonide ja soovivalduste toetamisest. Eesti Arst 1937;12:1143–4.
- Eesti Eugeenika Seltsi „Tõutervis“ juhtlausel. Tulev Eesti 1925;1:2–6.
- Piiskop J. Tallinna dermatoloogide ja veneroloogide seltsi tegevusest 1921.–1924. a. Eesti Arst 1924;5/6:132.
- Rudolf Markovitsi ettekanne „Tallinna dermatoveneroloogid“ 1993. aastal Eesti Tervishoiumuuseumis. Eesti Tervishoiu muuseum. S. D3652.
- Eesti Riigiarhiiv. F.14.N.4.S.1330.
- Tallinna Dermatoloogide ja Veneroloogide Seltsi teaduslikud toimetused 1921–1928. Tallinn: Tallinna Dermatoloogide ja Veneroloogide Selts;1928:2.
- Kalnin V, Lõvi-Kalnin M, Lepasaar E. Meedikute seltse Eestis aastatel 1919–1944. Nõukogude Eesti Tervishoid 1988;1:51.
- Tallinna Organiseeritud Arstkond ja Haigekassa. Eesti Arst 1931;1:94–5.
- Oláh D. Mükogeensed juuksehaigused Tallinnas. Eesti Arst 1938;4:261–71.
- Eesti Riigiarhiiv. F.14.N.4.S.1340.
- Eesti Ajalooarhiiv. F.2100.N.2.S.789.L.50.
- Eesti Teaduste Akadeemia arhiiv. F.1.N.20.S.44.L11.
- Tartu Ülikooli Raamatukogu käsikirjade ja harulduste fond. F.77.S.103.L.6,36.
- Meie arstidel on avanenud uued tööhorisondid. Postimees, 17. september 1940.
- Tervishoiu ala arendamisest lähema kuue aasta jooksul. Eesti Arst 1935;11:878.
- Arstide-eriteadlaste kutsekorralduse määrus. Riigi Teataja 1939;30.art.218.

SUMMARY

Institutionalisation of Estonian dermatovenerology before 1940

Key words: skin diseases, venereal diseases, professional societies, Estonia

The institutionalisation of dermatovenerology in the Republic of Estonia started already when the War for Independence was going on. In 1919–1920 several decrees were passed to control the spreading of venereal disease and consequent prostitution. During peace time the issues of venereal diseases remained the main concern of Estonian dermatovenerologists, with numerous laws adopted and relevant discussions held on different levels and in different contexts. Besides venereal

diseases, the Estonian society was concerned with endemic leprosy. The professor of dermatovenerology at the University of Tartu, Aleksander Paldrok, was a renowned leprologist. He participated also in involving his colleagues into professional societies. The Dermatological Society of Tartu, established in 1935, can be regarded as the predecessor of the present Estonian Society for Dermatovenerologists which celebrated its 75th anniversary in February 2010.